

впливу, яким вона може придушувати незадовільне ставлення до себе, люди буквально вимушені слугувати такій державі за шматок хліба.

Пізніше з набуттям рис тоталітарного суспільства така держава може використовувати й явища штучного голоду, що яскраво проявилось у радянській історії у період голодомору 1932–1933 рр., який позбавив життя мільйони українців.

Таким чином, вивчаючи фізіологічні та соціальні функції голоду, можна більш повно визначити вплив вітальних потреб людини на її індивідуальний організм та організувати соціальні та духовні потреби людства у напрямку всебічного саморозвитку людської особистості.

Список використаних джерел

1. Ершов П. М. Потребности человека / П. М. Ершов. – М. : Могилёв, 1990. – 316 с.
2. Леонтьев Д. А. Жизненный мир человека и проблема потребностей / Д. А. Леонтьев. – Психологический журнал, 1992 – Т. 13, № 2. – С. 107–117.
3. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : «REFL-book», 1994. – 368 с.
4. Сорокин П. А. Голод как фактор / П. А. Сорокин. – М. : Academia, 2003. – 684 с.

О.В. Головка, канд. іст. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

ФОРМУВАННЯ ТОТАЛІТАРНОГО СВИТОГЛЯДУ В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УСРР У 20–30-і рр. ХХ ст.

У 1919 р. в УСРР було проголошено, що радянське суспільне дошкільне виховання є потужним чинником перевиховання не тільки дітей, а й середовища, у якому діти живуть. Дитина повинна була нести у сім'ю з дитячого садка нову ідеологію, нові навички, нові свята, пісні, ігри тощо. Треба відмітити, що зміст дошкільного виховання, як і виховання загалом, за радянських часів відрізнявся заполітизованістю й заідеологізованістю. Термін «виховання» уживався тільки з прикметником «комуністичне».

Основним завданням роботи дитячого садка було виховання дітей у дусі колективізму на противагу індивідуалізму. Дитяче життя в закладах дошкільного виховання повинно було спиратись на дитячий колектив і його вимоги, а не на окрему дитину. Замість індивідуальних занять запроваджувались колективні ігри й колективна праця під керівництвом вихователя. У 20-і рр. спостерігається заангажований

відбір казок для дошкільних закладів. Традиційні для казок герої (звірі, королі, принцеси, феї) змінювались сучасними, позитивними й негативними (робітник, червоноармієць, селянин, буржуй, білогвардієць).

У садках діти активно залучались до всіх господарських справ з утримання закладу: облаштування помешкання, догляду за чистотою, господарювання на кухні, роботі в садку й на городі. Поширюється практика організації дитячого самоврядування – з числа дітей обирались відповідні комісії, запроваджувались чергування, проводились загальні збори, розроблялись закони життя колективу, обов'язкові для виконання.

На практиці таке самоврядування завдавало дітям та вихователям більше шкоди, аніж користі. На загальних зборах вихователі примушували дітей, починаючи з трирічного віку, аналізувати випадки порушення дисципліни, що траплялись протягом двох-трьох днів або й цілого тижня й засуджувати провини товаришів. Рішення загальних зборів були, наприклад, такі: ніколи не кричати в садку, а розмовляти тихо, ніколи не штовхатись і не бігати в приміщенні, нікого не ображати й не дратувати. При всій своїй гуманності й справедливості, такі вимоги діти трьох–семи років були неспроможні виконувати ні психологічно, ні фізично, тому що імпульсивність та неможливість довгий час дотримуватись суворої дисципліни – це вікові особливості дошкільного періоду життя. Замість виховання певних соціальних навичок та умінь підкоряти свою волю колективу, таке самоврядування було грубою фікцією. Діти постійно порушували постанови загальних зборів і легковажно ставились до них. До того ж, вихователі постійно примушували дітей робити щось, на їхню думку, корисне, і тільки усім колективом, не звертаючи уваги на індивідуальні особливості та потреби кожної дитини.

Діти повинні були гратись у червоноармійців та піонерів; виробляти з паперу плакати; слухати оповідання про Леніна, комуністичну партію, громадянську війну; малювати не казкових героїв, а радянські промислові новобудови. Вільні гімнастичні вправи було замінено на марширування, а народні дитячі пісні – на революційні. Вихователям було рекомендовано переробляти народні казки для надання їм не морального, а класового змісту [4, с. 16].

У молодшій групі вихователька повинна була постійно й щоденно демонструвати дітям, як потрібно виконувати певні дії, але не мовчки, а за допомогою мовних інструкцій до повного закріплення отриманих знань. У програмі для дошкільних закладів, затвердженій

НКО УСРР у 1926 р., зазначалось: «Кожний акт дитини повинен складатись з ланцюгів, наприклад, перший ланцюг – прихід дітей: 1) прийти в дитсадок; 2) витерти ноги; 2) роздягнутись; 3) повісити одяг на місце; 5) іти в групу; 6) одягти халат; 7) зареєструватись; 8) привітатись; 9) сісти на своє місце» [2, с. 29]. Або дія під час сніданку: «Узяти рушник, вимити руки, витертись, повісити рушник на місце, сісти за стіл, надіти серветку, їсти, встати разом з усіма, подякувати, іти в групу» [2, с. 30]. Таким чином, діти привчались до механічного відтворення одних й тих же дій, не замислюючись, навіщо вони потрібні, до того ж кожний крок дитини був регламентованим.

Згідно з методичними порадами, саме у молодшій групі вихователі повинні були всю увагу зосереджувати на тому, щоб привчити дітей до порядку та беззаперечної дисципліни. Наприклад: «Дитина повинна усвідомити такі речі – «роби те, що й усі», «чекай черги», «не заважай іншим». Кожна дитина вдома звикає бути центром, отже, в садку вона повинна пристосуватись до того, що, крім неї, ще є декілька десятків таких «центрів», підкорити свої бажання колективній меті» [2, с. 32].

У середній групі (чотири-п'ять років) дітям починали прищеплювати соціально-корисні, тобто трудові навички. Установлювалось чергування дітей у групі й садку, замість ігор – праця на городах, квітниках, у живих куточках. Явища природи пояснювались лише з виробничого боку. Наприклад, дітям розказували що дає природа людині, як людина її використовує, що корисного їй дають тварини, рослини. Дітей знайомили з громадським життям. Дошкільник у середній групі повинен був знати про найголовніші організації та установи республіки, хто такі комуністи, комсомольці, піонери, орієнтуватися у державних святах [2, с. 35].

Заняття в старшій групі (шість-сім років) були спрямовані на підготовку дітей безпосередньо до школи.

Найбільш радикальна, з яскраво вираженим класовим забарвленням програма для дошкільних закладів була прийнята НКО УСРР у 1933 р. Розпочався процес відверто політизованого виховання дітей, починаючи з чотирирічного віку. У ній підкреслювалось: «Щоб з дітей виростили активні будівники комунізму, треба, щоб чіткі класово пролетарські настанови пронизували всю роботу дошкільної установи» [1, с. 28]. Основна увага, згідно з програмою, приділялась залученню дітей до корисної праці із самообслуговування, чергування в групі, на кухні, участі в роботі з ремонту приміщень садка. Іграшки мусили бути тільки змістовні: лопати, возики, цеберки, молотки, двигуни. При виконанні будь-якого завдання дітей розподіляли на

бригади. Вихователям рекомендувалось закріпити у дітей чітку уяву про те, що таке плановість будівництва, теми виробництва, соціалістичне змагання. Під час занять дітей знайомили з державними святами, громадськими формами об'єднання громадян. Особлива увага приділялась підготовці та проведенню днів оборони від «ворогів соціалізму» – попів, куркулів, світової буржуазії та визначенню поняття «класова боротьба». Приклади потрібно було наводити з реального життя: розповідати про виявлення класових ворогів у рідних містах та селах. Наприклад, як куркулі заховали хліб, шпигуни підірвали цех на заводі тощо [5, с. 7]. Значне місце у виховній роботі дитячого садка посідала антирелігійна робота. Так, у відповідному розділі нової навчальної програми 1933 р. зазначалось: «Наша мета – зробити з дітвори активних безвірників, а для цього їм треба постійно пояснювати, що релігія є знаряддям класового ворога, скерована проти радянської влади й побудови соціалізму» [6, с. 43].

Для комуністичної ідеології притаманною була риса активної боротьби з релігією, що не пройшло осторонь виховної роботи в дошкільних закладах. У численних публікаціях журналу «За комуністичне виховання дошкільників» давалися рекомендації відносно того, як повинно здійснюватися атеїстичне виховання дітей дошкільного віку. Педагогам рекомендувалося, говорячи про колективізацію сільського господарства та підвищення врожайності, розповідати «як боролися попи проти колективізації, як навчали селян замість догляду та обробки землі служити молебень» [1, с. 20]. Під час підготовки до різних політичних свят слід було розповідати про ворожість духовенства до пролетарської країни.

Дітей залучали до різноманітних антирелігійних заходів. Так, напередодні релігійних свят, вони виготовляли плакати, а потім проводили демонстрації біля заводів та фабрик, закликаючи дорослих працювати у святкові дні. Дітей вчили контролювати вихід батьків на роботу у свята. Дітям прищеплювали розуміння того, що погляди їхніх батьків могли не збігатися з тим, що вони чули в дитячому садку. Такі батьки називались «відсталими, темними, їх треба перевиховувати» [3]. «Прогресивні» діти виховували своїх «темних» батьків.

Таким чином, власні батьки ставали для «маленьких комунарів» об'єктом їхньої «політичної роботи». Все це призводило до проявів неповаги дітей до батьків, а нерідко й закладало прірву між ними, яка з кожним роком все збільшувалася. На нашу думку, наслідками такого виховання було виникнення світогляду й подальшої трагічної долі Павлика Морозова.

Список використаних джерел

1. Гендрихівська А. За ідеологічну витриманість роботи дошкільних установ // За комуністичне виховання дошкільників. – 1932. – № 7. – С. 18–29.
2. Дошкільне виховання. Матеріали до poradnika. Допоміжна книга для робітників соціального виховання, студентів педагогічних вузів та батьків. – Харків : ДВУ, 1928. – 123 с.
3. Літвінов С. Антирелігійне виховання дошкільнят // За комуністичне виховання дошкільників. – 1931. – № 1–2. – С. 17–22.
4. Миронов М. Що таке Чуковщина // За комуністичне виховання дошкільників. – 1931. – №. 1–2. – С. 14–20.
5. Яновская Э. Детский сад в свете пролетарской идеологии // Путь просвещения. – 1923. – № 9–10. – С. 1–26.
6. Яновська Є., Панченко С., Рабинович Х. Дошкільне виховання. – Харків : Рад. школа, 1934. – 217 с.

Н.А. Кобилко, канд. філол. наук, ст. викл. (*ХДУХТ, Харків*)

Н.О. Кобилко, учитель вищої категорії, звання «старший вчитель» (*Вищевеселівська філія Заводської ЗОШ I–III ступенів Кириківської селищної ради Великописарівського району Сумської області*)

1932–1933 рр. НА ВЕЛИКОПИСАРІВЩИНІ. МАСШТАБИ ТРАГЕДІЇ

В історії нашої держави є страшна сторінка під назвою Голодомор 1932–1933 рр. За своїми соціально-демографічними наслідками він був найтрагічнішим, а за методами творення найжорстокішим порівняно з голодоморами 1921–1923 рр. та 1946–1947 рр. Архівні документи свідчать, що його було організовано свідомо з метою знищення українського сільського населення. Питання Голодомору 1932–1933 рр. підіймається не лише істориками, а й літературознавцями з огляду на масив творів, присвячених цій проблемі.

Метою нашої розвідки є дослідження Голодомору 1932–1933 рр. на Великописарівщині Сумської області.

Крім архівних документів, події 1932–1933 рр. висвітлено в збірнику «Голодомор на Сумщині 1932–1933 рр.» (1993). Це була перша спроба членів Сумської організації Спілки письменників України розкрити тему Голодомору. Вагомою є праця Л.А. Покидченка «Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині» (2006), яка включає документи з історії, спогади, нарис-огляд. У 2008 році вийшов збірник матеріалів «Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців» (упорядник С.В. П'ятаченко), до створення якого ми долучилися.